

Cantatedienst in de Paaskerk

DEBUUT IN LEIPZIG

‘Die Elenden sollen essen’ BWV 75

De tweede cantatedienst dit jaar is aanstaande zondag, wederom in de Paaskerk aan de Oude Utrechtseweg 4a. De Bach Cantorij Baarn voert dan cantate BWV 75 uit. De bijbehorende interkerkelijke dienst, waarin ds. Evelijne Swinkels-Braaksma voorgaat, begint om 19.30 uur. De vier vocale solisten zijn Paulien van der Werff, sopraan, Åsa Olsson, mezzo sopraan, Adrian Fernandes, tenor en Janko Fraanje, bas. Organist is Henk van Zonneveld. Solisten, koor en orkest worden geleid door Boudewijn Jansen.

Van Köthen naar Leipzig

Toen Bach in 1717 aantrad aan het calvinistische hof in Köthen, maakte het schrijven van kerkmuziek niet langer deel uit van zijn takenpakket. Hoewel zijn lutherse geloof de daarop volgende zes jaar een ogenschijnlijk sluimerend bestaan leidde, componeerde Bach een groot aantal seculiere werken van sublieme snit die hij later transformeerde naar religieuze. De kans om opnieuw cantates te componeren, zoals voordien in Weimar, was ongetwijfeld een zwaarwegend argument om te solliciteren naar de post van cantor in Leipzig. Het bood hem de weg naar zijn einddoel: goedge maakte kerkmuziek in dienst van God. Nog voor de dag van zijn officiële benoeming, 1 juni 1723, richt hij vanaf dan zijn ongelooflijke en schier onuitputtelijke creatieve energie en muzikaal voorstellingsvermogen met uiterste precisie vrijwel uitsluitend op het componeren van luisterrijke polyfone muziek voor de lutherse eredienst.

Visitekaartje voor Leipzig

Twee dagen voor zijn aanstelling als Thomaskantor klinkt al zijn debuutcantate op de eerste zondag na Trinitatis (toen 30 mei). BWV 75, Die Elenden sollen essen. De cantate kent een bescheiden bezetting van strijkorkest, continuo en twee hobo's, aangevuld met een feestelijke trompetpartij in deel II. Blijkbaar is de roem van de Stadtpfeifer Gottfried Reiche hem tot in Köthen vooruitgesnel. Het verzorgde handschrift van de autograaf en het niet uit Leipzig afkomstige papier doen vermoeden, dat Bach de compositie al in Köthen heeft voltooid. Applaus klinkt er niet in de Nicolaikirche die 30ste mei, maar beleefde waardering is er wel voor deze ‘Antrittskantate’ van de niet-academisch gevormde Bach die als derde keus uit de sollicitatieprocedure is overgebleven.

BWV 75

Bach waagt zich in zijn debuut niet aan muzikale of stilistische uitpattingen. Dat komt later. Wel getuigt BWV 75 van een weloverwogen compositieplan met een opvallende architectonische structuur gelijkend op een renaissancistische hof tuin. Twee gelijkwaardige delen eindigend met dezelfde koraalfantasie, ieder met twee aria's en drie recitatieven. Alle solisten worden diplomatiek naar evenredigheid bedeed. Zo begint de cantate met een Franse ouverture in een langzame 3/4 maat met daarin een hobosolo die retorische versieringen speelt. Het koor verkondigt heel majesteitelijk: ‘De ellendigen zullen eten opdat ze voldaan zijn’. De aria's die volgen zijn in de stijl van een Franse dans-suite; een tenor-aria (3) als een polonaise, een sopraan-aria (5) met een oboe d'amore als een menuet, een alt-aria (10) met

violen als een ferm doorstappende passepieed (heel uitgekiend: een dansvorm met een passerende voet, een voortgaande beweging; in overtreffende trap: van de ene in de andere wereld, van micro naar macro kosmos en daar gaat die aria ook over) en een briljante bas-aria (12) met trompet als een gigue. Ja natuurlijk, toch even laten zien dat de tijd als hofcomponist in Köthen vrucht heeft gedragen.

Het totaal aantal nummers – $2 \times 7 = 14$ - is nooit een toeval. Een voorbeeld van Bachs affiniteit met de ‘heilige’ (voor-christelijke) kunst der wiskunde, immers, 14 is de som van de rangnummers van de letters B,A,C en H in het numerieke alfabet. Het is een getalssymboliek visitekaartje. Maar het gaat dieper.

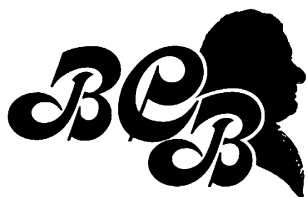
Zo boven, zo beneden

Los van charmante Franse dansvormen en al de uiterlijke, muzikale opsmuk toont Bach ons enerzijds de portee van de gelijkenis van de rijke man en Lazarus uit het Lukas Evangelie voor die zondag, anderzijds maken we kennis met de esoterische Bach, die vertrouwd met maar ontstegen aan Middeleeuwse opvattingen ons laat delen in de tijdloze kennis van het oeroude hermetisme, het cyclisch denken, een bron verwant met de alles omvattende geestelijke eenheid die alle stoffelijke verschijnselen doordringt en omvat. Hij laat ons schouwen in het goddelijk universum waarin onze microkosmos een summiere afspiegeling is van de altijd durende pracht van de eeuwige macrokosmos.

Een week later zal hij met een identiek opgebouwde tweelingcantate, BWV 76, zijn entree in de Thomaskirche maken. Titel van die cantate is meer dan veelzeggend: Die Himmel erzählen die Ehre Gottes... de hemelen vertellen Gods eer, en het uitspannel verkondigt zijner handen werk... Ja, deze Bach wist donders goed waar hij mee bezig was!

Het hoofdthema uit het evangelie van de week: - het idee dat de nederigen het koninkrijk Gods zullen betreden zoals beschreven in de gelijkenis uit Lukas 16:19-31 – wordt puntig samengevat in de slotkoraalteksten van beide delen, ‘was Gott tut, das ist wohlgetan’. Geen doorsnee koralen, wel de overbekende hymnetune maar fijntjes ondergedompeld in een ‘catchy’ ritornello-bad, een polyfoon instrumentaal weefsel, het universum gelijk.

[uitgebreide muzikale analyse zie www.eduardvh.home.xs4all.nl , maar lees ook J.E. Gardiner er op na in diens ‘Muziek als een wenk van de hemel’]

Verzoeken dit vignet bij het artikel te plaatsen en –indien mogelijk– een foto van Åsa Olsson (mezzo sopraan) en/of tenor Adrian Fernandes (zie bijlagen)